

Andrej
Hieng

V dveh časih

(Odlomek iz romana)

V petek so se zbrali pri trgovcu Kotniku, da bi vrgli karte; največkrat so igrali pri njem: imel je šest sob ob dolgem hodniku nad prodajalno in skladiščem, žena je v spalnici bedela ob skrivnostih svoje bolezni, kuharica pa je urejala stvari med kletjo, kuhinjo in obednico.

Po drugi partiji so odnehali, ker ni bilo prave zbranosti.

— Hudič se je podelal na talon! je rekel hripavi inženir Pucichar.

— Tujci nas motijo. Od tistega, česar ne veš, dobiš sive lase. Nismo pri stvari, bratje!

Depupis je vzdignil obraz, masko mišjaka z redkimi brki, iznad prta, po katerem so bile razmetane karte; smejal se je vase in nizal zajedljive besede o samstvu, ki je bridko, a hkrati zdravo, kakor pač vsaka prostost; bil je edini samec v družini. Skoz spalnice njegovih prijateljev nikoli ne piha, njemu se je na dveh krajih udrla streha, seli se iz ene sobe v drugo, kakor nanese, po vsej veliki, prazni hiši, ki ji še zmerom pravijo graščina; tako se je utrdil, nič ga ne bega. — Edini strah, ki me kdaj pa kdaj obišče, je nekakšen cigan: moj praded ga je nekoč priklenil k pasji uti.

Sodnik Kavšek je pustil, da je izzvenelo. Potem je vrnil pogovor k izhodišču, k zadevam, zavoljo katerih se jim je bila sesula kvartopirska zbranost.

— Moški je še vedno kar po ves dan v hiši. Včasih ga vidijo pri oknu, potem se prikaže ženska in zagrne zavese. Romuna sta. Prijavila sta se čisto korektno.

— Karpati! Dracula! je rekel Pucichar, sedel za klavir in udaril nekaj akordov.

Depupis je hitro mežikal v rob nadmizne svetilke; izjavil je, da bi tudi on želel biti Dracula, toda nihče mu ne prižene žrtev. Niso se zmenili za njegove burke. Vedeli so, kakšno hrasto praska. Pucichar je češko, polkasto

mara bi radi upokojili njegovega duha s starodavnimi sredstvi glogovega kolca. — Ampak, kaj bom jaz brez njega, kakšne bojo moje noči, s kom se bom pogovarjal?!

Spakoval se je v okensko šipo, vsako zrcalo mu je bilo dobro in zdelo se je, kot bi potihoma upal, da se bo njegova glodalska maska nepričakovano in kar hipoma premodelirala v obraz po božji podobi.

— Ženska! je opomnil sodnik.

Do Sušnega je bilo nekaj več ko sto metrov, vendar se je to noč dobro videlo. Voznik drugega voza je izprezal konja, prvi je občepel na sedežu, kot bi bil preveč utrujen, da bi mogel skočiti dol. Na vratih drugega voza je stala ženska z vedrom v roki, lase in telo ji je obroblljala rumenkasta luč iz ozadja, spredaj pa je bila oblita z rezko mesečino.

— Od vseh strani prihajajo in našega miru je konec! je zaklical Pucichar. — Namesto taroka si bomo izbrali kupčkanje, namesto preferansa kocko, amen!

Vse se mu je rimalo na kvartanje.

— A se ti zdi, da je res vse tako mirno pri nas? je vprašal gostitelj in se igral z nasmehom, ki je imel bržčas celo vrsto pomenov. Spomnil jih je na pobjo v Dračnjem in na samomore, pa na to, kako so šli v zadnjem letu štirje grunti na boben. Pucichar je odmahoval z roko, ni maral mešati stvari: boben je boben, harmonika je harmonika, kdor gre v Ameriko, je sam svoje sreče kovač in vsi grunti prav gotovo ne bojo razpadli.

Potem so se odločili, da si tujce ogledajo od blizu.

Kotnik je poklical kuharico in ji velel pospraviti, ker ne bojo več igrali; ko so bili na hodniku, je namignil prijateljem, naj stopijo naprej, sam pa je šel k vratom ženine sobe, ki je bila nekoč njuna skupna spalnica.

Obrnjena je bila k zidu. Svetilka z nočne omarice je razpenjala njeno senco po zidu, po slikah staršev in po pahljači nekega davnega, edinega plesa. Nemudoma se je presukala, čuteč njegovo bližino: sramežljivo je stisnila ovratnik srajce, da bi skrila kosti, ki so se vzdigovale pod neenakomernim sopenjem. On je šel do vznožja postelje in ji govoril kakor otroku: otrok mora spati, otrok ne sme tuhtati, otrok se mora odpočiti, nekega lepega jutra bo vse dobro. Vneto mu je pritrjevala s kimanjem in na njenem izsušenem obrazu se je pojavil nebolgljen posnetek njegovega smehljaja, čudno neskladen s srenpenjem granitno sivih oči, s pogledom, o katerem se je zdelo, da se opoteka proti človeku s tožbo in obtožbo. On je šel potem proti vratom ritenski; ko jih je zapiral, se je oprla na komolce in se napol privzdignila, kakor bi si hotela njegovo podobo čim natančneje vtisniti v spomin.

Prijatelji so ga čakali za hišo, ob koncu skladišč.

Depupis ga je vprašal.

— Kako dolgo še?

Izognil se je odgovoru, skomignil je z rameni, čeprav mu je bil zdravnik orisal potek bolezni in tudi približno določil datum konca.

Šli so po senci leščevja, mimo gasilcev. Petelin vrh stolpa; videti je bilo, kot bi se odtrgal in kot bi letel v bleščavo oblaka pod luno. Strehe so po

slemenih okovane, zadnji dimji se razblinjajo. Oddaleč, z odmevom: popevanje dveh pijancev, ki se vračata domov.

Odrinili so lesa in stopili na sušenjsko gmajno.

Ženska je čepela ob bregu Lonje, grmovje jo je napol skrivalo, ko se je vzravнала, so se ji zalesketali lasje in rame. Moški je bil zabil v zemljo količek, zdaj je privezoval nanj dolgonogega belega konja; njegov voz je stal diagonalno, poslikan rumeno ter modro, notranjščino je zlatila petrolejka. Drugi voz je bil teman znotraj in zunaj, a na voznškem sedežu je nepremično sedel moški s slamnikom; konj, ki ga še niso izpregli, je iztezal vrat, da bi dosegel travo. Slišati je bilo šum vode pa oddaljujoče se pijance.

Komedijant se je ozrl. Bilo je dovolj svetlo, da so mu razložili obraz: koščena lica, okoli oči sence, kakršne napravijo otekla jetra, predalasto brado; pod srajco brez ovratnika se je izčrtavalo mršavo, z mišicami opleteno telo. V rokah je držal sekiro, s katero je bil zabil količ.

Depupis je snel panama. Dejal je, da je počaščen in prestrašen, oboje hkrati, saj je bil dozdej edini komedijant v dolini; kdor je sam, je revež, ampak, oh, v dvoje je včasih tudi sitno.

Kavšek je zamrmral, naj nikar ne igra pijanca.

Moški je stopil dva majhna koraka proti obiskovalcem. Njegov obraz je bil videti zapahnjjen, menda je čakal, da ga bo kdo razumneje ogovoril.

— Odkod in kam? je trdo vprašal Pucihar. Komedijantovo vedenje ga je dražilo, popil je bil ravno dovolj vina za jezo in zdrabo.

Mož je nemudoma odgovoril:

— Od povesod in semle!

— Se vam zdi, da ste nam zadovoljivo pojasnili?

Oni je vprašal, zakaj bi moral sploh kaj pojasnjevati.

Depupis je zvil svoje drobno, nakazno telesce, videti je bilo, kakor bi se večkrat in hitro zapored priklonil, med potajenim smejanjem je razlagal, da tole mestece pač ni Dunaj niti Pešta, da gre zavoljo tujca, ki se prikaže, zmerom kakšna noč v franže, ljudje se presukavajo na posteljah in tuhtajo, sanje se jim spremenijo, vsake vrste zgodbe jim letijo po glavah in seveda tudi vsake vrste strahovi.

Kotnik je strmel proti potoku, kjer se je umivala ženska v beli srajci.

Moški je potezal palec po rezilu sekire; nič več jih ni gledal, oči je povesil k nogam, v travo, ki jo je pokrivala rosa; pustil je izveneti Depupisova spakovanja, nato je s presledki, v katerih je bilo slišati močno napeti dih, pojasnil, da se bojo za dne prijavili na žandarmeriji, kakor je predpisano: njihove pravice in dolžnosti so jim znane.

Pucihar ni maral odnehati; prosil je, naj se mu pojasni, kdo je izbral prostor, kdo je izdal dovoljenje za naselitev.

— To je občinska gmajna, je odgovoril možak, — vsem je na voljo. Vem, gospodje! Todle pasete koze, in tistim kravam, tistim dvem ali trem, ne bomo nič odjedli.

Pucihar se je spogledal s Kavškom, Depupis pa je mežikal, sukaje ptičjo glavo. Nejevolja je rasla: pod ultramarinom neba, v srebrnem stru-

janju, pod prozornimi jadrnicami oblakov, pred potokom, ob katerem se je svetlikala ženska, katere Kotnik ni mogel izpustiti iz pogleda.

Pucihar je rekel:

— Očitno niste prvič tu. Videti je, da dobro poznate naše kraje . . .

Tujec je molčal; oglasil se je sodnik Kavšek in zaigral vljudneža: zanimale so ga imovinske razmere prišlekov.

Komedijant je sunkoma vzravnal glavo. Mlel je z zobmi, njegova brada se je premikala sem in tja, žolčne sence pod očmi pa so bile naenkrat videti temnejše . . . Rezko je dejal, da niso še nikoli ničesar ukradli, celo v stiski in za največjo nujo ne, torej bojo meščani mirne duše lahko pustili perilo na vrveh.

Pucihar je hitel pojasnjevati:

— Tale gospod je sodnik. Jaz bi na vašem mestu ne bil preveč samozavesten!

— Ko bom kaj zagrešil, me bojo pripeljali predenj in takrat bom povedal svoje. Ni vredno truda, gospod! Kjer ni tožnika, ni sodnika!

Depupisu se je zaletelo od smeha.

— Kako krasna pravniška formulacija! Nota bene pa ni lepo, da si z jezo kvarimo tako noč, kakršna je nocojšnja!

V tistem hipu je s sosjednega voza skočil možak, čigar prisotnosti jim dotlej ni bilo mar, saj se ni niti zganil in so menili, da drema. Ko je priletel v travo, je nemudoma zamahnil s slamnikom in vzkliknil:

— Denn, notabene! in einem Park
muss alles ideal sein,
und salva venia jeden Quark
wickeln wir in eine schöne Schal'ein!

Bil je droben, čvrst in nekako presušen starček. Izpod slamnika so mu v štrenah silili beli lasje, ki so mu pokrivali tudi ovratnik sukničja iz listra. Kakor ptič je vzdigoval nos s poševnimi nozdrvmi in njegove gumbaste črne oči so se prostodušno sprehajale po obrazih.

— Pojdi stran, oče!

Starec je otrpnil sredi giba, kot bi čakal misel, da ga dohiti; potlej je večkrat pokimal:

— Saj res! Saj res! Noč beži, konj je lačen, druga zamera je odveč! In in einem Park muss alles ideal sein!

Zasukal se je na peti in odhitel k vozu, da navsezadnje izpreže. Hodil je poskakovaje kakor fantič, spotoma je ponavljal zadnja dva stiha:

— Und salva venia jeden Quark
wickeln wir in eine schöne Schal'ein . . .

Depupis se je spomnil: — Goethe!

Ni bilo časa, da bi se čudili: čez travnik je prihajala ženska.

Za njo je bilo zrcalo potoka, senca jo je spremljala po rosi, po opalni gladini travnika. Hodila je lenobno, zibaje se v bokih, čeravno je bil njen korak dolg, nekako razvlečen; v eni roki je imela vedro, v drugi brisačo in gobo, od katere se je cedilo. Lase si je bila zataknila na temenu, nekaj

pramenov se je odpelo, frfotali so ji ob licih. Ustavila se je zraven moža in se razkoračila, mož je vidno vzdrgetal od njene bližine.

— Vodo sem zajela, gospodje . . . je rekla z nasmehom, ki se je zlagoma zibal od enega do drugega.

Imela je močno preširoka usta in visoko nastavljene ličnice, med njenimi zobmi se je črnila vrzel; ni bila lepa, toda njene medeno rjave oči so do zadnje globine sprejemale svetlobo meseca, koža v izrezu srajce je bila potok mleka in na tej koži se je lesketalo nekaj kapljic vode od umivanja. Gledala je, smehljala se je, njen mož je zadrževal sapo, nato je ženska kakor nehote ponesla gobo k vratu, voda je potekla čez srajco, da se je izčrtala oblina prsi, ki so plale v mirnem, širokem valovanju.

— Lepa noč! je še rekla.

In to je bilo vse. Ritenski je napravila dva koraka, odhitela je proti vozu. Voda iz vedra ji je pljuskala po bosih nogah. Ustavila se je v razsvetljenih vratih. Možje so videli za njenim hrbtom petrolejko, kos kvačkane zavese in rožasto odejo na ležišču. Kotniku se je pozneje zdelo, da je slika trajala še in še.

— Lahko bi se odpravili! je rekel Depupis, ko se je ženska zasukala; njegov glas se je za senčico spremenil. — Zanimivo je bilo, poučno je bilo . . . in celo nekoliko nevarno, kajne?

— Lahko noč! je zamrmral komedijant, stopil je proti vozu, ženska se je ta čas umaknila v mrak. Videli so starca, kako zabija količ, na katerega bo privezal konja: popeval je, njegov slamniki in njegovi beli lasje so se bleščali pred ozadjem dekanove škarpe, ki je prišla v senco.

Do Kotnikove hiše so molčali; tam je Pucihar rekel:

— Včasih so bili taki ljudje ponižni in prestrašeni. Ko smo gradili progo, so jim naši delavci metali groše v tamburin, pa so se klanjali.

Depupis je odhajal. Ustavil se je.

— Sam si rekel, da se je začelo obleganje. Nič ne vemo, kdo vse se bo priklatil. Kakor že: jaz se bom držal svojega pokojnega cigana, ker sva vajena drug drugega. Cop! cop! po praznih sobah, med mišmi, čez odpadli omet. Strah postane prijatelj, ko ga dodobra spoznaš.

Hitro so šli vsaksebi. Kotnik je zavoljo zamišljenosti dolgo zaklepal hišna vrata, okleval je, poslušaje odmeve korakov s trga. Hiša je bila mirna. Komiji in dekle so imeli sobe nad hlevi; očitno je bilo, da je tudi kuharica že odšla spat, pustila pa mu je svetilko vrh stopnišča. Ko je dospel na hodnik v prvem nadstropju, je pod dvema vrati videl soj. Vzel je petrolejko in se napotil v obednico. Mesečina je skoraj zmagovala rumeno svetlobo njegove luči, ki jo je potlej privil: začel se je sprehajati po opalnih mrežah, napetih med okni in mizo. Naenkrat ni vedel, kaj naj ukrene. Skušal je misliti, kakor je bil vajen: vajen je bil sestavljati račune, odmerjati količine robe, preverjati možnosti za nakupe in arondacije, bil je na preži, kdaj bo prišel trenutek, ko se mu bo premoženje večkratno pomnožilo ob veliki investiciji. Njegovo ravnanje pa pravzaprav ni bilo nikamor usmerjeno, krjti bil je brez otrok in tako je počel, kar je pač počel, skoraj igraje. Živel je z enim samim delom svoje narave.

To pot ni šlo.

Ogledal se je v šipi pri oknu. Kadar je bil sam, ni igral igre s smehljaji: njegov široki obraz je otrpnil, oči so bile daleč; za obrazom se je zibala dolina. Čutil je težo telesa, pod katerim so škripale deščice, a čutil je tudi nenaden nemir v tej gmoti mesa. Nekakšne sence spominov in polspominov so šle skozenj, pritekale ter odtekale so s krvjo, ki je bila hipoma narasla kot gorski potok, ko je ugledal žensko pred cirkusantskim vozom.

Marsikaj se je vrnilo.

Prišli so koraki, zdaj spet dobro znani koraki, obleteli so ga vonji: koža, dih, mednožje; konci prstov so mu otipavali ledja; slišal je šum spodnjice na preprogi in capljanje bosih stopal; odhajale so zvezde, vzdigovala se je zarja, rožnato utripanje se je speljalo čez grič trebuha in čez senčno sotesko med nogami; obpljusnili so ga glasovi, ki jih je bil napol pozabil: zaslinjeno šepetanje, ko se vprvo spletejo udi, in grleno, mačje ječanje na koncu.

Odtrgal se je od okna. Zmedeno je prekrizal sobo, potem je upihnil luč in stopil na hodnik. Pod dvema vrata je bila še zmerom svetlobna črta. Iz veže se je oglasila ura. Po prstih je šel do ženinih vrat. Naslonil se je na podboj, z desnico je utipal žilo na vratu: utripala je zavoljo sovraštva, ki je iznenada kakor gosta senca pokrilo njegovo siceršnjo sočutje.

— Saj ne spim, Viktor! je bilo slišati.

Odprl je vrata. Sprva ni maral čez prag, toda rekla je, naj vendar vstopi. Vprašal jo je, ali kaj potrebuje; hitro je odkimavala, kot je bila njena navada, prosila ga je, naj sede k njej na posteljo, da ga bo bolje videla v obraz. Čudaško je pojasnila:

— Vse si moram natanko zapomniti!

Ni je razumel in je tudi ni maral razumeti, navzlic odporu pa jo je ubogal, stisnil se je ob spodnjo stranico postelje, ob izrezljano hrastovino.

— Pozno je! je zamrmral.

— Koliko?

— Pozno!

— Vseeno bi malo posedel, Viktor!

Ožemal je roke med kolena, prsti so mu nabrekli. Še enkrat jo je vprašal, ali morda česa pogreša. Nasmehnila se je z razpokanimi ustnicami, iskala je njegovo dlan, ki pa je ni dosegla.

— Saj ni treba drugega . . . je potem rekla nedoločno, skoraj blodno.

— Saj je dobro, samo, da je tako . . .

Strmel je mimo nje, v svetilko, okoli katere so plesale večje, toda pogled zrnato sivih oči, ki jih niso več senčile trepalnice, mu je lezel po licih, po čelu, po bradi.

— Zmerom sem te tako rada poslušala . . .

— Kar pomnim, nisem bil prida zgovoren!

Pomislil je, da sta minili dve leti, kar je takole prihajal k njej: ponavljale so se svetlobe raznih ur — jutro, poldan, večer — molčanja, besede za tolažbo in besede za sproti, ponavljali so se izzivalni, preseči, včasih roteči pogledi. Nikoli nista govorila o tem, kar je bilo njegovo žvljenje, zmerom samo o ostanku njenega.

— Tako si zdrav in lep! je zinila nenadoma.

— Pusti to!

Utrgal se ji je nihajoč, visok vzdih, o katerem je vedel, da pomeni prošnjo, ali celo zahtevo. Iz vzdihla — obnavljal se je z vsakim vdihom, hitro — so vrele besede.

— Jaz sem pa takale . . . Jaz sem breme zate . . . Visim ti za vratom, da nikamor ne moreš . . . jaz sem cokla . . . Viktor, saj vem! Sprašujem se, če me sovražiš? Mlinski kamen, oh!

Vstal je, stopil do umivalnika, oblil si je roke z vodo. V zrcalu je videl, kako žena steguje glavo z blazine, da bi ga ne zgubila iz oči, in po njenem voščenem čelu so plesale sence več, desnica je stiskala srajco na prsih. Stokrat je slišal besede, s katerimi se je obtoževala, češ kakšno breme je zanj; vsakič jo je tolažil, zdaj ni mogel. Molčal je, naslonjen na marmornato ploščo umivalnika.

Potem je njen vzdih ugasnil. Poklicala ga je z jedkim in predirljivim klicem:

— Viktor!

Ni se zasukal, celo oči je zaprl, pa je čez hip slišal:

— Vendarle bi mi moral malo pomagati!

— Ne razumem.

— Zoper strah! Čisto nič korajže nimam . . . čisto nič . . . čisto nič . . .

Ali veš? Moj mož si!

— Kako naj pomagam?

Precej dolgo je molčala, zdelo se je, da je zgubila nit, da išče odbeglo misel med gubami odeje, po kateri je grebla z nohti. Vešče so brnele okoli zeleno zasenčene petrolejke.

— Nekaj bi morala vedeti, Viktor!

— Reci!

Besede so prišle kakor po rezilu noža:

— Moram vedeti, ali se zagotovo še srečaš s človekom . . . če ti je ta človek vse . . . čisto vse na svetu . . . ali ga zagotovo spet vidiš . . .?

— Kako? Kje?

— Na drugem svetu. Po smrti.

Kotnik se je vzravnal, potlej pa obrnil. Čutil je, da mu dvakrat togotneje bije žila na vratu in zdaj tudi žile na senceh. S krvjo se mu je od srca vzdigovalo bolj in bolj temno čustvo; in tega čustva ni bilo mogoče skrivati. Videl je: ženi se je čelo hipoma na gosto posulo z znojno roso; njen pogled je kolovratil za možem, ko je šel proti vratom, motno siv pogled, nemočen in vsiljiv kakor kruljavec, ki bi za vsako ceno rad dohitel odhajajočega potpnika.

— O tem se ne bom pogovarjal! je rekel med zobmi.

Skoraj zakričala je:

— Moraš mi povedati!

Držal je roko na kljuki, išoč besedo, s katero bi najnatančneje zadel.

— Poiskali ti bomo tiste, ki imajo taka vprašanja v zakupu. Ne vem! Jaz moram živeti!

S koncem očesa je videl, kako je opletla z rokami; podobno včasih opletajo dojenčki in pa ljudje, ko jim v vodi zmanjka tal; zaječala je, toda on je že prestopil prag in zatisnil vrata za seboj.

Šel je v svojo sobo. Dolgo je v temi sedel na robu postelje, pred oknom, ki je uokvirjalo luno. Mislil je na minule čase. Odšel je posle, trgovino, čeprav je menil, da je bilo to glavno v njegovem življenju. Vse, kar je pomnil, se je sprijemalo v izkušnje zadnjih dveh let, starejši spomini so bili komajda drobcji in lise. Dve leti njene bolezni, plima in oseka, nazadnje samo še visoka plima. Ali morda nikoli ni bilo drugače? Isti kamen vse-naokrog? Večno.

„Zoprno je, če se kaj spremeni, Viktor. Bojim se, da se ne morem bolj! Pri nas doma nismo prestavljali pohištva, niti za ped. No, prosim, ukreni po svoje. Pameten si. Zelo. Jaz nisem nič.“

Od prvega dne se je po njuni spalnici obešal šelesteči vonj škroba in zadah zdravil. Oči, ki si jih je bil izbral pod neko brajdo, ker se mu je zdelo, da posnemajo vodo na produ, so — prej ko se je prav zavedel — zgubile lesk, postale so zrnate, včasih blodne, včasih srepeče, ob tem pa so ga spremljale s pasjo vztrajnostjo.

Spomin na noge — kako se spletejo med vzdihovanjem — ni bil njen skupni spomin.

Prijaznosti so se vsakič končavale s krčem, saj ga je ljubila in ga obenem ni mogla ljubiti: torej hoja skoz šibje, opotekanje čez korenine, v mraku. In mrak se je gostil.

Pred dvema letoma so mu pripravili ležišče v tej sobi, ker so njene bolečine potrebovale prostor. Prvo noč je užival svežino lastnega zraka, okno je bilo odprto na vrt, morda je tudi tedaj svetil mesec, rekel si je, da dosti več ne sme zahtevati.

Nikoli se ni spraševal o otrocih; ona se je povsem zalizala v molk, celo če je padla beseda o tujih otrocih.

Malo časa je nemoteno užival to sobo in zrak. Škrobasti vonj je prišel za njim kot nekakšen opomin; in tako se je vračal v njeno spalnico, da bi mlel besede sočutja; besede so bile obred, ki ga ni bilo mogoče ukiniti: zjutraj, zvečer, deset besed tudi opoldne; ženini stavki so padali kakor sneg v novembru. S pol zadnjice je sedel na robu bolniške postelje. Njegovo smehljanje ni bilo več samo navada lokalnega trgovca, marveč del njune igre. Kmalu se je začel varovati dotika ženine roke.

Koliko se je že nabralo teh posedanj?

Mokri novembrski sneg njenih stavekov:

„Nocoj me je rezalo od ključnice do ledvic, po mišicah in tudi znotraj, oh, saj ne moreš razumeti, ko si tako trden, jaz pa še v grobu ne bom pozabila! — Pridi večkrat, čakam te, samo to čakam. Katerega smo danes? Kdaj pravzaprav cveto potonike? — Velikokrat slišim mamo, kot bi še živela, sirota, njene copate, ki so bile zmerom iste. — Komu bo Depupis zapustil podrtijo? Več ko imaš, več se ti spridi. Jabotka gnijejo v jedilnici, zavohala sem. — Včeraj so kar naprej zvonili, nekdo je umrl, pa mi ne marate povedati. Minka mi je rekla: To se vam samo zdi! — Sanjala sem.“

Vozila sva se z vlakom, potem si nekje izstopil, rekel si, da mi boš kupil bonbone, tako lep si bil na peronu, ampak vlak je potegnil, kričala sem skozi okno, ti si se samo smehljaj, mimo mene, kot bi me ne videl, in zmerom manjši si postajal, čisto majhen . . . Oče je tudi dosti potoval. — Minka mi je morala dvakrat preobleči srajco. — Rada bi hodila. Ne morem. Jaz sem tvoj mlinski kamen, Viktor. Viktor, jaz imam samo tebe! Drži me za roko! Potna je, obrisala jo bom! Ostani še!

V tem spominjanju ni bilo slike ali besede, ki se ne bi bila večkrat ponovila s komaj za senčico spremenjeno barvo, toda zdaj jih je prvič videl in slišal spojene, sprijete kakor kolesa velike ure, kakor vzvode neznankega stroja, pod katerim mu je usojeno poginiti. Ni se mogel pomilovati, vse se mu je obračalo v mržnjo, v željo po kakršnem si že bodi maščevanju, zavoljo življenja minulih let, saj se je dvigal iz njih kot iz brezbrežne kalne vode.

Bil je težak. Kri mu je utripala v koncih prstov. Med zobmi je čutil lojeni okus mesa, ni pozabil.

Sedel je celo uro, ali nemara več, saj se je luna, ta čas ko je ni gledal, tolikanj premaknila v desno, da so njeni žarki zadevali le še levo okensko krilo, od katerega se je potlej začel počejati mlečen soj proti vratom in proti komodi, osvetljuječ izpodrecano pastirico iz porcelana.

Sezul se je, po prstih je šel spet na hodnik. V ženini sobi ni bilo luči, pod Irminimi vrati se je slej ko prej črtala svetlobna proga.

Ko je odrinil vrata, je zaječala.

— Oh, stric! je bilo slišati in zven škarjic, ki so ji padle iz rok.

Razkoračeno je sedela na stolu. Svetilko je bila postavila predse na tla, obrezovala si je nohte na nogah.

— Sirotica Irma!

Kotnik je zaprl vrata za seboj. Slišal je, kako mu je dekle reklo, da bi ne smel kar tako, ustrašila se je, srce ji bo počilo, ni oblečena, ura je pozna. Odvrnil je, da je nečakinja njegove žene in njegova draga, zelo pridna hišna sirota; čutil je: ves obraz mu je otrpnil v grimasi, v smehljaju, lastni glas pa mu je prihajal do ušes kot odmev, kot posnetek Puciharjevega.

— Si se me tudi dozdaž že bala, punčka?

Vstala je in odrinila stol. Ker je imela luč pri nogah, se ji je jasno izčrtalo celo telo. Noge, ki so bile v členkih vedno zatečene, so razkazovale čvrsto zgetena stegna, resda nesomerno dolga, toda napeta, z drhtečimi mišicami. Kotniku so se razodele stvari, katerih dotlej ni mogel opaziti. Trebuh se je vzdigoval ob hitrem dihanju kakor poveznjena skodela, če je pod njo skrita sprestrašena žival. Videl je senco popka in liso sramnega griča. Imela je valjast trup, in — podobno teti — je tudi ona stiskala srajco ob izrezu, toda ta kretinja ni mogla skriti nenavadno visokih, malce navzven štrlečih prsi.

— Čudno! je mrmral Kotnik. — Jaz sem pa računal, kako te bomo vzgojili v vzorno staro gospodično. Res sem mislil, da si ko nalašč za kaj takšnega!

Odtrgal se je od vrat in stopil proti dekletu. Zadel ga je vonj mila: lipovo cvetje.

— Takšna si torej!

Sprva je videl samo telo. Ko se ji je potem zastrmel v obraz, je našel na njem vsa znamenja starodeviškosti, zavoljo katerih se ji je včasih posmehoval, in vendar: na trdih, razpotegnjenih, trmastih potezah, na stisnjenih ustnicah in na vzbočenem čelu, ki ga je že openjalo nekaj gub, se je razcvetela svojevrstna milina in močno izzivanje. Pepelnate lase si je bila splekla v kito, visela ji je na prsi. Njene oči so bile kot tekoča voda, podobne tetinim očem, kakršne so se Kotniku nekoč pokazale pod brajdo, pogled se je približeval in umikal.

— Pridi!

Zgrabil jo je za kito in jo potegnil k sebi. Zadel je ob prsi in ob skodelo trebuha. Z ustnicami ji je šel čez oči, da so se zaprle, čez uhelj, proti vratu in proti rami. Ječala je.

— Ne smeval! je slišal, hkrati je čutil, kako se njen mišičasti trebuh odzivilje kot borilec, s kratkimi, trdimi udarci. Pehal jo je proti postelji; malo je manjkalo, pa bi prevrnila svetilko. Postelja se je lesketala, zdela se je ravnokar zlikana, ležišče device brez zmaja; Kotniku je res preletel misli zmaj, smehljaj mu je zdrsnil v smeh, ki je trajal le hip. Oberoč jo je zgrabil za pas in jo vrgel na rjuhe. Vzmeti so zabrnele. Njena kita se je razpletla, ko je premetavala glavo sem in tja po blazini kakor bolnik, zobje so udarjali drug ob drugega, ustnica se ji je privihala in razodela dlesni. Ko je vlekel z nje srajco, je v odsvitu stene — luč je bila na tleh — ugledal prsni bradavici kot sled dveh rjastih kapelj na rožnatem platnu. Dihanje kože, vonj loja in vonj lipovca.

— Ne smeval! je še zmerom sopla.

Zdaj je imela oči zaprte: veke so utripale, prepredene z žilicami. Spuščal se je nanjo, toda ženska je udarila s kolenom. Zadelo ga je v trebuh. Opletla je z rokami in ulovila njegov vrat, ki je bil nabrekel od krvi; poskušala se je vzpeti, da bi ga odbila, potem se je skrčila po mačje in je rinila proti gornji posteljni stranici. Njemu se je nabirala vroča slina v ustnih kotih. Pritisnil jo je s celo težo in nazadnje začutil, kako so se ji razvezali udi.

— Pes! Pes! je mrmrala.

Kotnik ji je odgovarjal med sopenjem:

— Čakaj, ženska! Naučim te, kaj je to! Prekleta ženska sorta! Pri priči boš videla!

Pravzaprav se je prvič zares boril z žensko.

Dolgo je trajalo, toda v nekem trenutku se je zavedel, da so se trmasti udarci dekletovega trebuha spremenili v valovanje, hipoma je zaznal pod napetostjo mišic utripanje drobovja, razklenila je prste, s katerimi mu je oklepala vrat, sunkoma je vzdignila glavo z blazine, izplazila jezik in obliznila kri, ki je bila pritekla izpod njenih nohtov. V polsvetlobi je videl njene oči, znova jih je odprla. Riba je prihajala skoz osončeno vodo, senca ribe na prodnatem dnu.

Ko sta pozneje ležala drug ob drugem, pod frfotanjem zavese, ki jo je vzdigovala nočna sapa, ko nista razlikovala, kaj je šumot upadajoče krvi in kaj šelestenje v lipah, je on nenadoma rekel:

— Saj bo umrla. Ne more trajati.

Irma je sklenila roke pod tilnikom. Vlažni lasje so bili razsuti po blazini.

- Ali je zmerom tako? je vprašala.
- Ne vem, nisem ženska.
- Mogoče poslušaj.

Dolgo sta molčala, spletaje noge in mešaje dih, če sta se poljubila. Slišati je bilo Lonjo, kako brbra čez kamne. Omenil ji je, da so prišli kome-dijanti, ni ji pa povedal, da je njihov prihod v nekakšni zvezi s tem, kar počneta. Ona je rekla:

- Zvezde se mi utrinjajo, če zaprem oči.
- Luna je zašla in zdaj bojo tudi zvezde kmalu zbledele.
- Oh, saj ne poslušaj! Tiste zvezde pod veko mislim!
- Ja. Mirna bodi!

Potem je ponovil prejšnjo misel:

- Umrta bo. Ne more dolgo trajati.

2

Čeravno nagrbljan — priznati je treba — čeprav zasut z grivo in opečen po jeziku od neštetih cigaret, kljub metežu vonjev iz kuhinje, skoz katerega so občasno privandrali duhovi pustolovskih šoferskih suknjičev, sestavljeni iz megle, olja in bencina, navzlic babičinemu opoponaksu (ta je prihajal iz spomina) navzlic vsemu temu torej ni spregledal pragozdnega zadaha, ko so se mu natakaričine prsi obesile čez ramo in je vzdignila roko, postavljuje preden šesti vinjak; sintetika hitro zvari ozračje levjega brloga pod pazduho, natakarica ne more vsak dan pripraviti svojega pulija; in ker ni spregledal, ker tudi ni čisto nič zadrževal besed v milem modrem valovanju alkoholnih soparic, je odhajajoči ženski svetoval, naj si poišče delo v cirkusu, nemara v živalskem vrtu.

Med prameni grive je videl:

cingljajoči igralni avtomat, tigra na risbi — hamham! bo pojedel lovca s tropsko čelado — premikanje fantovskih zadnjic v kavbojkah, lučke, ki se prižigajo in ugašajo; pod senčnikom železničarske ali avtobusarske kape je nekdo na glas bral malo nočno kroniko, kako sta Rado M. in Ivanka F. pijana nadlegovala ljudi v Emoni, kako je Rado presenečenim gostom iz pred nosa odnesel veliko ali malo pivo in z njim stregel že preopiti Ivanki; na levi so bili profili nekih Gorenjcev — preozki klobuki na škafastih glavah — ti pa so klicali natakarico, njeno zibajoče se obilje, njen levji vonj, in klicali so jo tako, da se je pošteno pokazala njihova možata šaljivost.

— Plačat, prid, punca, pa še kar en liter prnes. Te mormo mal šparat, de ne boš preveč hodiva!

— Pa ja! Ta se lahko še s ktermo vkep dene!

Cirkus izumira. Pri nas. Pridejo Italijani, Orfej, teče jim v šotor, konji sploh ne ubogajo, klovne muči lumbago. Včasih so cirkusi ob postnem času igrali pasijon.

— Mir ji daj! je dejal človek, ki je sedel zraven njega in prodajal nemirno čeljust z ovsom naphanega konja, celo izbočene konjske oči; mislil je natakario ter pripombo o živalskem vrtu. Beseda ni dala besede, čeprav sta se prvič videla. Peter je šele po dolgem premolku, v katerega so se kakor žuboreči pomladanski potočki — strupeno zelena trata, strupeno mrzla voda, migljajoča kreša — zivali Gorenjci, avtomat, avtomobili, šoferji, kozarci, sifon — pfff! — izustil misel, da je šel cirkus v maloro, medtem ko so nekdanji cirkusi, resda iz denarne nuje, a tudi iz zavesti o svojem poslanstvu, ob postu igrali igre o trpljenju in poveličanju našega Gospoda Jezusa Kristusa.

— Hodi v rit! je rekel konjski človek.

Železničar ob šanku je zložil časopis in kroniko, pokazal je dve zlati kroni, ves obraz mu je zasijal od pričakovanja. Peter mu ni ustregel, saj se je pri priči povlekel nazaj. Odgrnil je lase z obraza, rekoč:

— Pardon!

Malokatera bitka se je sprožila ob enajstih dopoldne, tako nam izpričuje zgodovina, zdaj pa je povrh vsega v prigravici migljal dišeči živalski vrt in skoz zelena okna se je vsipalo sonce na kozarce, ki so bili večini gostov prvi kozarci.

Gorenjci so odhlačali.

Petrova misel je bila vsa okus in vonj, kot kakšno papirnato barčico jo je premetavalo v curku naročil, penečih se okoli šklepetajoče blagajne: dvojni rum, malo mešano, ekspres, cocacola, mrzla, tri deci merlota; vsako naročilo posebej je vohal in to je potem povedal neznanemu sosedu in mu razložil:

— Če dolgo požiraš en sam smrad, te veseli, ko jih imaš naenkrat veliko pred nosom.

Koraki po hodniku. Tiha hoja, copati, da ne poškoduješ državnih tal. Zapor in samostan. Zapor.

Sosed je gledal natakario, skoz izbuljene oči je šla bržkone sanjarija o prigravici sredi gozda, ko si s praprotjo ravnaš ležišče pod grmom. Peter ni dal miru:

— Čakaj! Nekaj ti bom povedal. Mojega očeta očeta oče . . .

— Polivaš! je strogo rekel kljusati.

— Ampak, saj sploh ni bilo tukaj! Čisto drugje, in je torej brezpredmetno. Je pa mogoče podobno, vse se narajma.

— Točno! je potrdil oni kar tako, v mislih pa je prav gotovo drobil vročo praprot.

— Vidim, da si pameten človek in vse ti bom razložil! Torej: mojega očeta očeta oče . . .

— Praded.

— Ti tistih krajev najbrž sploh ne poznaš . . . Poslušaj? No, vidiš, jaz od otroških let nisem bil tam. Takrat smo se vozili z vlakom in se basali s trdo kuhanimi jajci. Mojega očeta očeta oče . . .

— Praded, tovariši!

Peter je zvrnil pijačo, uhlji so mu zagoreli, napolnilo ga je sveto ogorčenje in je revsnil v soseda:

— Zakaj me ti, tovariš Ihaha, sistematično demantiraš, popravljaš, prestavljaš, dirigiraš, manipuliraš in sploh vse tisto, kar spada pod eno drugo besedo, že veš katero...?!

Oblegovalni okop pogledov, okrogel. Železničar: vendar! Starka s kuro: oh, pokojnik je imel nož v stegnu, naše prve koline, sedmi mesec nosečnosti! Zraven nje šofer, zraven šoferja, v ozadju, blagajničarka in tiara lakiranih las in pred zrcalom, v ščemeči luči, vinjak Rubin in Ramazzotti. Starček ob oknu: tisto, česar ne vidiš, ti ne more škoditi. Igralni avtomat je hropel v hipec molka.

Konjski mož pa se je dvignil kakor pogajalec, ki se mu je bilo posvetilo, da je pametna beseda ob veljavo; obrisal si je pivsko peno z ustnic in ponosno izjavil:

— Še enkrat ti povem: ti kar svojo staro mater klistiraj, mene ne boš! Sploh te ne poznam in same oslarije klobasaš! Spat se spravi! Zdravo!

— Adijo! je tiho odzdravil Peter.

To je bilo ob enajstih in petnajst. Videl je aluminijasto uro nad šankom; zazrl se je vanjo, da bi se izognil pogledom, ki so frfotali okoli njega in se le oklevaje spet spuščali: jata golobov. Ko tovariša Ihaha že zdavnaj ni bilo nikjer več, mu je levja natakarka z nejevoljo prinesla še en rubin. Reče se praded, jasno. In njegov pisani voz. Kakor že je bil potopljen v vročino in pekočino popitih pijač — brinjevec je bel ogenj, vinjak rjasto rumen — kakor že se je stresal pod navalom spakljivih sličic ter visokofrekvenčnih zvokov, mu je vendarle, od trenutka, ko ga je bil vzel v besedo, neznan praded kot velika gosta senca pokrival večji del zavesti. Razkoračil se je v njem in mu govoril z nemimi usti. Očetovega očeta oče; smehljaj se je — tako ga je prikazovala slika doma na steni — in njegove besede, ki jih ni bilo mogoče slišati, so mu pritiskale na dušo.

Stolnica pravi: enajst trideset.

Dve Slavonki se prprivata med vrati. Potem se pojavi ona. Izsušena usta se napolnijo s slino. Dvakrat mu je že prišla na pot to jutro. Oddaleč jo je bil videl. Za hipec se nasloni na podboj, popravi si lase in očita s pogledom. Zakaj hodi za njim? Obljuba dela dolg: obljubila sta si vsaksebnost pot. Ni mogoče ponoviti, znova ukresati, preveč pepela. Preden ji utegne obrniti hrbet, se ženska raztopi v soncu.

Pet minut pozneje je Peter odkolovratil. Migljajoči gobelin trga so mu rezali avtobusi, avtomobili, cize. Iz sence platan je videl vodnjak in vetrobranska stekla parkiranih vozil in Mestni dom in za njim breg grajskega hriba, slapove prežarjenih krošenj, golobe v preletu med soncem in senco. Nekakšne zlogledne gospodinje so ga potem sopihaje spehale čez semaforški prehod med svojimi košarami.

— Hvala lepa! je dejal Cereri, ki se mu je umaknila, ko sta bila hkrati dosegla nasprotni breg. Ženska se je zasmejala, rekoč:

— Kamilični čaj in škaif vode!

Nekaj časa je še gledala za njim, njen pogled je bil poln špargljev, redkvic, smetane in kopre. Hip pozneje ga je pri agronomski fakulteti nekdo stisnil k zidu. Glas iz basovske tube je prišel nadenj:

— Viš ga! Viš ga! Saj si vendar ti, Klanjšek!

— Kotnik! Jaz sem Kotnik.

Ogromni mož ga je docela pokrival s senco in s težkim dobrodušnim sopenjem; očitno je bilo, da ne verjame prav, med smehom je kazal plot novih zob.

— Oh, daj no! Jaz sem pa čisto mislil, da si Klanjšek . . .

Nenadna zajedljivost, nemara iz strahu pred ljudmi, ki ga je gonil že dva dni:

— Rekel sem Kotnik! In če bi tudi bil Klanjšek: ne maram sošolcev!

— Pardon! Oh!

Tunel pod Gradom je bruhal avtomobile, oblak izpušnih plinov se je valil iz odprtine.

— Na levo! si je ukazal v vojaškem in arestantskem slogu.

Odprla se je Streliška ulica in je prihajala proti njemu kakor znamenita reka spomina, na gosto posejana s slikami iz minulih dni, z zibajočimi se podobnicami, ki jih sploh ni treba na silo vzklicevati, ker se ti kar gneto ob nogah in jih moraš celo odrivati, čeprav je tudi res, da jih je čas spremešal, in da med njimi ni povezave in uglašenosti, kakor bi bilo želeti, ali pa se samo zdi, kot bi je ne bilo, če je človekov duh nekoliko ohromljen od zaužitih pijač. Izza rešetkastih oken Ljudske kuhinje je vsevidil — oh, kakor puščavski samum, o katerem so brali v knjigah — prihajal vonj žaltavega loja in makaronovega mesa; in pegasti Dare je ravno tam nekega večera poljubil neznanko odrasle starosti; Dušan se je na kolesu pripeljal z Gradu in je padel čez škarpo, njegova mati je kričala, trije moški so jo držali, neka nuna jo je škropila z vodo; Jože je vozil osmice, prikazale so se deklice s šopki španskega bezga, povešaje oči so hitele proti stolnici. Toda, kako bi mogel vsaj te drobce razvrstiti v času?

Zraven Ljudske kuhinje se vzdigujeta dve mogočni platani. Vsaj tisoč ptic ima prostora v njihovih krošnjah. Za šolsko glasilo je bil nekoč napisal pesmico.

Mogočni sta platani prav zares!

Vsak pravi: to kraljici naših sta dreves!

Ko je sedel v zaporu, se je včasih dramil ob šumenju vetra in klical si je v zavest, kako buči vsaka malo močnejša sapa med vejami teh orjakinj. Dolgo so stanovali tod.

— In največji špas je, da sploh nisem zaradi tega zavil semle!

Potem je spet ugledal njo. Kakor desetnica ali romarka je sedela na zidku pred otroškim dispanzerjem; videl je, da ga vidi, pač s koncem očesa, ni obrnila glave. Lasje so ji do polovice zakrivali lica, toda opazil je, kako je upadla v obraz in še bolj v hrbet, saj so se ji na plečih izčrtavale lopatice, pa tudi hrbtenico je bilo videti v jasno izrisanih členih, vretence za vretencem.

Pohitel je.

— Naj ne gre za menoj! je krčevito večkrat zapored ponovil sam pri sebi. — Naj ne gleda za menoj! Naj me ne vidi takšnega! Naj gre domov, kjer koli je že doma, kjer koli je že doma! Naj se spravi s poti!

Cesta na Grad, ki je včasih ni bilo. Jagode na asfaltu, razsute. Transformator na križišču. Sumnjičavi pogled na njegovem koraku: rdeče oči v beli svetlobi. Sonce na Sonjinem oknu; ki je ni več, Sonje, ali vsaj ni znano, kje je, Sonja, večno hihitanje. Gostilna na desni, po sodih dišeča senca, v katero pa se ne kaže spuščati. Avtomobil na pločniku: obrazek veverice za prednjo šipo; ženske kupujejo maskote. Prav rahla diagonala. Žerjavica na temenu. Obloga na jeziku. Palec na želodcu. Senca na srcu.

Mnogo korakov, metež slik, nobene celote.

Ostanek pota, vsaj do Gruberjevega kanala, torej mimo tistih vil, kjer je včasih poznal vsakega psa, pa mimo stolpnic, je opravil kakor mesečnik.

Cesta, ki obroblja vzhodno pobočje našega grajskega hriba, in ki se pod njo zamolklo lesketa skoraj negibna gladina jezuitovega prekopa, nudi prav lepe poglede; sega od malega mostu pri izteku Streliške ulice do častiljivega Karlovškega mostu, katerega stoletna ramena z občudovanja vredno potrpežljivostjo prenašajo levji delež cestnega prometa med srednjo Evropo in Balkanom: na oni strani prekopa se vrste mili griči Golovca, posajeni z borovci in s kostanji, vmes hišice in vile, čeznje pa zdajle orgla avgustovsko sonce, pletoč zaveso svetlobnih zvokov ob pomoči močvirskih meglic, ki se menda nikoli docela ne raztopijo. Lokomotiva puha proti gostilni Češnovar in proti Dolenjski. Če se ozreš, vidiš hrbet kasarne, klavnice in tisti predel proti Štepanji vasi, o katerem bi lahko dejali, da je ohranil še nekaj starožitnih potez našega kmetstva ali primestnega meščanstva.

— Kaj bi radi? je vprašal.

Morda mu je bilo v trenutku, ko je obstal zraven izjedene železne ograje, ki varuje pešce, da ne padejo v nasmeteno grmovje nad kanalom, že kar bolje, toda vinski in žganjasti duhovi so le še vreli v njem, in tako se je resda zavedal, kako mu nekdo govori, ni pa pri priči ulovil pomena besed.

Dvignil je pogled in sonce ga je zbolelo v očeh. Pogled je lahko brž spet povесil, saj je bil tisti človek manjši od njega. Gobasta in vlažna lica, hitre, zajedljive oči, skoz ušesa, ki so mu štrlela od glave, je presevala svetloba.

To je bil bržkone že tretji ali celo četrti stavek:

— Oj, Peter! Oj, Petrček! Ti bom eno narodno povedal, čakaj! Gospod gospodu reče: Tud zate se pečenka peče!« Ni nevarnosti! Gotovo si se znašel, zato se ni bati, kje neki!

Potem je mož posmehljivo in obenem zarotniško stopil tesno k Petru in ga lovil za roko. Peter se je skušal umakniti; objel ga je siloviti vonj znoja in tropinovca, bržkone podoben njegovemu lastnemu zadahu; v hipu je prepoznal moža, medlo je zamrmral njegovo ime. Dejal je, da mora naprej, da se mu mudi.

— Hoho! se je oni zarežal. — Kamor se tebi mudi, tam sem bil jaz ravno kar: buffet pri Karlovškem mostu, ni dvoma. Nič se ne boj, ne bom se obrnil in ne bom rinit s teboj. Gospoda ima svoj lastni kotiček, celo pri najbolj zasranem šanku. Pardon!

Veriga spominov se je rožljaje zganila. Vrata z loputko so odkrila celico 23. Tretja noč. Strpnosti v smrčanju ni. Hrrrrr! Strop, ki je ekran srca, na

ekranu platane, vode, obrazi. Potem se gobasti obraz skloni nad njegov obraz. Švigajo oči, ponudbe skoz težko sapo.

— Ti si me tam notri zmerom zapletal v kakšno neumnost, če je postalo gosto, si me pa tunkal.

— Šola, Peterček! Nisi izdelal. Ni vsaka šola za vsakogar.

Peter je v hrumenju kamionov, ki so hiteli proti klavnici, zamrmral, da tudi zdaj ni vredno, da bi še kaj govorila.

— Saj ne bova! Ampak, nekaj ti bom le povedal, čakaj!

Če sem te tunkal in cinkal, sem te zato, ker sem te sovražil. Oj, kako veselo sem te sovražil! Ali ti misliš, poba, sem si rekel, da boš med nami prodajal gosposčino? Zdajle si pijan, jutri boš trezen. Zmerom te bo kdo prestregel.

— Ti si se precej postaral.

— Točno. Mene ne bo živ krst prestregel. Ni mi treba ponujati roke! Adijo! Še tole: baba te bo zrihtala, veš, baba te bo pahnila natančno v drek in zares! Zelo bom vesel, če bom kaj takšnega zvedel. Adijo, Peter!

Ker je imel možak na nogah izdelane teniške copate, Peter ni slišal, kako odhaja, tudi je bil promet okrog poldneva zmerom bolj gost, tovarnjaki so divjali, stresaje železne stranice, vozniki osebnih avtomobilov so kdaj pa kdaj hupali, ker so hoteli izsiliti prehod, kolesarji so med preklinjanjem vozili tesno ob pločniku. Peter se je nekaj časa držal za ograjo in opazoval smetišče, ki so ga bili mimoidoči napravili med vejami akacij in bezga, s katerimi je zasajena strmina nad kanalsko škarpo.

Zveza med to zanikrnostjo in zanikrnostjo njegovega življenja, posebno če prišteje spomine.

Odvrženi štedilniki; zavržena leta. Zarjavelo kolo; porjavele in hkrati obledele fotografije brkatih prednikov, tihih matron na stolcih tretjega Napoleona, taft, vrvice, serž, žamet, pike. Papirji, pisma, skrita pod dekliškimi srajcami, dehtenje glicinije, pod katero si zvečer devica črkuje besede, zdavnaj vžgane v spomin, a vendar še in še nove, ko se oko sprehaja po vijoličastih pentljah, ki jih je ljubeča roka nasnovala okoli črk. Ostanek flanelaste halje na veji; vsaj mamina halja, šumenje halje, približevanje halje, vonj halje, mamin vonj, večer sladke bolezn, sirup iz janeža, lesk halje, odhanje halje.

Karlovški most, kot smo že povedali, prenaša velik del prometa med srednjo Evropo in Balkanom. Ob prometnih konicah nastajajo zastoji, kajti most je ozek, sinja meglica izpušnih plinov visi nad njim. Ker je zidava novega mostu draga reč, ker spoštujemo starino in ne moremo kar tako napraviti križ čez častljivo zidavo, pa tudi zategadelj, ker urbanisti preudarno ter previdno snujejo svoje misli, nič ne kaže, da bi se utegnilo tako prometno stanje v dogledni prihodnosti kaj spremeniti.

Ni šel v buffet. Na drugi strani je gostilna Češnovar. Vrt. Ne. Zelenje, skrivališče, spanje.

Ko je bil na sredi mostu in se čez strehe mimo vozečih avtomobilov zastrmel proti jugu, je srebrno v zelenem in zeleno v srebrnem ugledal razvodje na Špici, široko ploskev vode, kjer se cepita strugi mestne Ljub-

ljanice in prekopa. Zadaj je bil Krim v soparicah, Barje, ki tako globoko sope, zibaje na močvirnih lokah brodovja hrastov.

O, sladko jutro v mrežah rosnih trav, ples kačjega pastirja, lice nad tolmunom, veseli lišček in obad brenčeči, škripanje daljnje cize, trkanje srca v samoti.

Ni verjetno, da bi si Peter tako govoril, gledaje proti jugu, res pa je, da je bil veliko juter zapravlil na Barju, ko je lovil ptiče.

Na Golovec.

Prečkal je dolenjsko železnico in se napotil v hrib. Cesta je obakraj obrobljena z vilami; tisti dve hiši na desni sta podobni graščinam in kakor bi se borili s časom.

Vrtnice in granitne kocke. Izrezljana mačka na slemenu, nema mačka. Cesta lestev. Goreča lestev. Za zaprtimi polkni kuharija ali sladki greh. Sonce kuha pijačo v trebuhu; glava zbira paro. Drevesa, strnite vrste! Veje, sklonite se! Kmalu bo! Klanec gre v senco!

Zvonovi pojo, pojo, oh, da še nikoli tako! Šenklaški in šempeterski zvon se borita z bučanjem mesta kakor plavača, ki ju premetava v deroči vodi, pa bi rada priklicala ljudi k bregu, toda iz Štepanje vasi, iz Polja, iz Sneberja, čez Savo, prihaja vse drugačno zvenenje: sliši se, kot bi zlate kose v dolgih, šuštečih zamahih rezale zrele trave ur.

Če psu na rep stopiš, se navadi, da ga potlej stiska med noge. Črni pes je hitel po klancu navzdol in se oziral.

— Muri! ga je klical Peter. — Muri, pridi sem!

Pri nas so vsi črni cucki Muriji in vsi pijanci ogovarjajo pse, bržčas zato, ker se jih boje. Pomislil je:

— In koga se še bojim?

Ker je medtem prišla senca in se je oddihaval, mu ni bilo treba odgovoriti na zastavljeno vprašanje. Prva prava, klorofilna senca po dolgem času: na desni brežina in listje, vonj mokrih korenin, na levi smolnati duh borovcev, ki se je gostil v opoldanski prigrjevici. Delavci so podirali obolele kostonje, motorna žaga je pela vštric z zvonovi.

Njegova pijanost je upadala.

Potem se je izza nekega grma utrgala zelo temna prikazen in šla proti njemu. Bila je starka, oprtana z neveliko butaro dračja. Črnina ženine obleke se je z leti ogulila, pod obokom iz listja se je zdela mračno zelena. Preden je utegnil Peter domisliti, kako je čudno, da lahko še srečaš človeka, ki nabira drva, se je starka ustavila; ne da bi prav vzdignila glavo, ga je momljaje nekaj vprašala; razločil je edinole besedo »ura«.

— Poldan! je pokazal proti ravnini, kjer so ugašali zvonovi. — Saj zvonil!

Spregovoril je na glas in očitno je vendarle nekaj razumela.

— Ne slišim več dobro, veste . . . Poldan . . . No ja, saj je vseeno . . .

Ko je stopila mimo njega, navzdol, ga je za hipec obletela s pogledom; bil je pogled, v katerem je mirujoči čas očital hitečemu, bila je stoječa voda, gosta od gnijočega drobirja preteklosti. Oči, s katerimi mu je starka gredoč otipala obraz — od spodaj, plašno in vendar brez sramežljivosti — so se

zdele povsem razlite med vekami: zenica je kalila beločnico, beločnica je rumenila zenico; rekle so, da je ostudno, če moraš umreti pred smrtjo.

— Dober tek! ji je rekel, kakor pač reče pijanec, in odšel naprej.

Pred observatorijem je grič iz ilovice. Stožec. Resje, bori, razgled, sončna ura krog in krog. Soparica okoli planin na severu in severozahodu, na jugu pa goreče snopje oblakov. Barje. Ni neverjetno, da bi se utegnila skuhati nevihta. V kasarni zraven Poljanske ceste imajo na dvorišču zvočnike. Odmevajo čez brbotanje mesta. Ne kuju se, Mujo, konji po mjesecu. Glas prihaja kakor s sejma ali veselice.

Mojega očeta očeta oče.

Čprav še vedno drhteč od minule noči — bila je vijoličast klobčič ulic in lokalov — čeprav izjeden od vinjaka in prekajen od dima, navzlic soncu, ki mu je z ognjenimi prsti tipalo po lobanji, kljub našilju zdavnaj pozabljenih vonjev resja, borove smole in podrastne prsti: natančno je vedel, kam mu je kreniti in kje si bo našel ležišče, na katerem se mu bo meso raztajalo v sladkem počitku. Kakor lisjak mrhovino bo lahko zakopal pod bukvijo pradeda, upravnika zapora, noč, psihologa, njo (ni bilo pošteno, da je vse jutro hodila za njim) mamino haljo in celo starko, ki ga je bila ravnokar vprašala, koliko je ura.

Minila je srebrna kupola observatorija, prišla je lepa bukova hosta.

— Tule gor! si je ukazal kar na glas.

Stelje je dosti, ker nihče več ne grabi po gozdovih. Med dvema debloma je grm.

Odmeril je sončevo pot in ugotovil, da ga v tem zavetju noben žarek ne bo dosegel. Vrgel se je na ležišče in si pod glavo zataknil vetrovko. Nebo nad njim je bilo polno zlato zelenih krošenj. Ko je zatisnil oči, se mu je pod vekami sprožil ognjemet zvezd. Kakor kamen je utonil v spanje in med tem spanjem so mu prišle sanje.

Ku-ku! Ku-ku! Kje sem? Ležim v celici številka 23 in se prebujam. Zbujen sem. Tihota. Nekaj se je zgodilo. Ozrem se okrog sebe. Sam sem, druge postelje so prazne. V naslednjem trenutku z gotovostjo, ki je ni mogoče pojasniti, vem, da bo celica poslej samo moja; čudno slasten in veličasten občutek me zalije, noben dvom ga ne kalí; to je celo več od prostosti: izrekli so mi zaupanje, napredoval sem. Kdaj so tako sklenili? Na čigavo pobudo? S čim sem si prislužil? Oh, sklenili so pač potihem, pravico so mi dodelili kakor otroku, ki mu na večer pred praznikom skrijejo darilo. Izpolnjeval sem, kar je bilo treba izpolnjevati, prišlo je plačilo. Ali je jutro? Podzemna svetloba, toda vse se dobro vidi. Kako daleč od obljudenega sveta je naša ječa! Nič prometa, samo spokojno zvonjenje se zdi da prihaja čez zasnežene kraje. Ali je zima? Pokrit sem s kocem in toplo mi je. Dindon, prijazni zvon! se spomnim nekih davnih besed. Nobena zima ni brez peči, nobena puščava ni brez vode, nobena noč ni brez lučke; če bom imel to, kar so mi zdaj dali — lastno celico — saj to je v resnici čisto pravo in zadovoljivo življenje! Ali bi smel nehvaležno zahtevati še kaj drugega?!

Zaslišim korake. Niso stražarski: veliko korakov in veliko glasov, vmes tudi otroški. Stopinje kot bi ne šle po naših cementnih stopnicah in hodnikih,

leseno štorcljanje; tako, če prav pomnim, škripljejo deske v starih hišah. Upravnik govori. Nekaj razlaga, podobno je pojasnilom vodičev v muzejih. Koraki se približujejo. Ključ zarožlja v vratih, vrata se širom odpro. Upravnik stoji na pragu, za njim se gnete krdelo ljudi, cel grozd obrazov, klobčič teles v prazničnih oblekah. Neki otrok smukne upravniku med nogami, ta pa se stisne k podboju, rekoč:

»Izvolite! Le oglejte si vse! Naj kar leži, naj vas ne moti! Po domače, prosim!«

Kako so navalili! Preden se utegnem pokriti do brade, jih je že poln prostor. Eden, dva, tri, štiri, pet . . . štejem in se mi zmede. Gneto se in previvajo, stikajo naokrog, razgledujejo se, šepetajo, suvajo se s komolci, smehljajo se prav dvoumno.

»Ampak . . . ampak . . .« mrmram.

Vsi se vedejo, kot bi ne ležal na postelji, komaj kdo me obleti s pogledom. Luč je srebrnikasta: moten val, potem lesketajoč se val, dnevna noč, nočni dan; tako mi obrazi vznikajo v pogled in se spet kar hitro potapljajo. Kje so se mi vzeli? Kaj jih more zanimati, kaj neki?! Pač! Moja celica je naenkrat čisto spremenjena! Se je razmaknila? Po praznih, ravnokar pobeljenih stenah so obešene nekakšne slike. Pradedova slika z večnim smehljajem in spremljajočimi očmi. Zraven je morda fotografija tete Gusti na maškaradi, ne vidim dobro. Res veliko slik. Zoper hišni red! In, oh, kolikor morem razločiti med prestopajočimi se nogami, je tudi po podu moje tako skrbno pospravljene celice zdaj polno razne šare. Kot bi zašel na naše nekdanje podstrešje. Neki otrok se igra z vlakcem: darilo za šesti rojstni dan. Kdo je tisti zaripli dedec v kotu? Kaj počne? Salo mu visi čez ovratnik, bakreno vazo odkava. Tamle so tri ženske sedle na stole iz naše jedilnice. Ena ima obraz kakor nevihta, ki se obeta nad hribom, iz oči lete strele, čeprav so oči majhne nad napihnjnimi lici. Postelja se ziblje. Strašna tesnoba prihaja nadme! Ali torej ni bilo res? Ta košček sveta, ki je moja celica, ne bo moj in vse skupaj je bila ukana? Ponudili so mi gržljaj in mi ga spet potegnili iz ust! Kakor nag sem pred temi božjepotniki, čeprav je videti, kot bi se sploh ne brigali zame. Stiskam odejo pod vratom, spodaj mi kukajo stopala izpod rjuhe. Mrazi me. Kaj govorim?

»Tega ne smete, ljudje! Kako si pa to predstavljate?! Ne! Odstranite se, prosim! Ni dovoljeno!«

Me bo kdo slišal? Nihče me ne sliši. Zmerom nova zijala tišče v celico. Zadevajo drug v drugega in v šaro. Tisti, ki sede, stiskajo noge pod stole, da bi jim ne pomečkali kurjih oces. Debela ženska si utira pot s komolci, zrasede pred menoj in mi zakrije razgled. Sama se razgleduje, kje bi našla sedež. Nič. Potem me kratko trkne s pogledom, sede na posteljo, zaječi in zasope; ravno se še utegnem umakniti k zidu. Zagozden sem med mrzlo steno in ogromnim kupom mesa. Zaudarja po ocvirkih in česnu, staroslaven vonj. Mogočna gospodinja mogočne kmetije.

»Upravnik se bo vrnil! Ni dovoljeno!« šepnem v skrajni stiski, misleč, da sem kar se da prekanjen. Ženska posmehljivo pripre večo. Čisto okrogla očesca in majhna in hitra. Domačija stoji za njo. Grunt ima korenine do

pekla. Kaj bo napravila? Skloni se, seže v usnjato torbo, izvleče zavoj iz časopisnega papirja, položi si ga v naročje, odmota: pohan piščanec. Glavo zasučem proti steni.

»Bog žegnaj!« reče priliznjen glas.

»Bo žel!«

Slišim mlaskanje. Drobtinasta skorja pada na papir. Koščice hrestljajo med zobmi.

»Pri kosti je najboljšje!«

Ne morem več, rdeče zavese se mi utrinjajo, zdi se mi, da sem kakor človek, ki se z zadnjimi močmi žene iz živega peska. Presučem se, čeprav težko, zakričim:

»Ven, banda hudičeva! Pri priči mi izginite! Ta hip! Banda, Banda hudičeva!«

Vsi obstanejo. Vsi molče. Vsi gledajo vame. Moja mučiteljica se sklanja nad papir. Videti je, kot bi jo kdo oblil z oljem. Za njo uzrem tri šleme: tupirane, do trdega lakirane frizure nekakšnih obrtniških žena.

Ljudje se razmikajo.

Mama je prišla. Prav v svetlobnem pramenu stoji. Oblečena je v domačo haljo, ki pa je ni zapela: spodaj ima pomečkano kombinežo in nogavice na harmoniko. Kako očitajoče in žalostno me gleda! Stegne roko in pravi:

»Zmerom smo veljali za gostoljubne ljudi, Peter!«

Kajetan
Kovič

Genesis

TIHI ČAS

Je zimski čas in je drevo
in lovcev črna četa
in je osamljeno telo
na poti v mrzla leta.

Je nežen čas, ko pod nebo
beži kristalna reka
in je izmučeno meso
živali in človeka.